

УДК 373:37.011.3-051:005.963.1: 81'243:37.091.313

БЕЙ Ірина Юрївна –
аспірант кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
e-mail: beyirene@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні перетворення в педагогічній науці характеризуються постійним підвищенням вимог до якості професійної підготовки майбутніх педагогів. При цьому на сьогодні важливого значення набуває проектна парадигма як основа реорганізаційних та інноваційних процесів у вітчизняному освітньому просторі.

У наукових психолого-педагогічних дослідженнях проектна діяльність розглядається як ключовий компонент системи професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, оскільки, як показує практика, вона дозволяє успішно організувати навчальний процес від постановки цілей і завдань до моделювання стратегій професійного саморозвитку.

Однак теоретичні та емпіричні дані свідчать про те, що до теперішнього часу ще не сформований єдиний погляд на проектну діяльність як комплексний професійно значущий феномен у системі підготовки майбутніх учителів іноземних мов; проектна компетентність ще не розглядається як цільовий компонент їх майбутньої професії, а досліджується та формується переважно як субстанція *навчальна*, без урахування особливостей професійної діяльності майбутніх фахівців у галузі іншомовної освіти.

Формування означеної компетентності, за нашим переконанням, можливе за умови активізації самостійної діяльності студентів та використання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов сукупності дослідницьких, пошукових та творчих методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності були предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: В. Андреев, Ю. Бабанський, В. Бондар, К. Балева, І. Гавриш, І. Дичківська, Н. Дудник, О. Комар, Л. Кондратова, Н. Остапенко, О. Отич, О. Пехота, В. Руденко, Т. Симоненко, С. Сисоева, В. Сластьонін, В. Химинець, М. Чепіль, та ін.

Ними було обґрунтовано актуальність та доцільність застосування інноваційних технологій у процесі підготовки фахівців у

закладах вищої освіти; представлено концепцію, мету та завдання технологізації як однієї з основних тенденцій трансформації освіти в світовий освітній простір; визначено структуру готовності майбутнього вчителя до впровадження інновацій у майбутній педагогічній діяльності, розкрито принципи управління інноваційними освітніми процесами.

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до здійснення технологічного підходу у навчанні досліджували такі вітчизняні науковці: О. Безлюдна, О. Волченко, Н. Гойдош, О. Гончарова, Л. Гусак, О. Дуплійчук, І. Клак, О. Липчанко-Ковачик, М. Сідун, Л. Тишаківа, О. Шмірко, С. Яблоков та ін.

Вченими було теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплексні моделі формування таких компетентностей у майбутніх фахівців з іноземної мови як: технологічна (Л. Тишаківа), професійна (М. Сідун), проектно-комунікативна (О. Дуплійчук), комунікативна (О. Волченко), загальнокультурна (С. Яблоков).

Актуальні питання навчання іноземних мов стали предметом досліджень зарубіжних вчених М. Канінгем Флорез (M. A. Cunningham Florez) та М. Бурт (M. Burt), А. Нажнін (A. Naznean), М. Шлеппегрел (M. Schleppegrell), Г. Каваліаускіене (G. Kavaliauskiene) та Д. Ужпаліене (D. Uzpaliene), які визначили та обґрунтували інноваційні методики навчання іноземних мов з урахуванням особливостей їхнього викладання у різних освітніх закладах.

Мета статті – окреслити та науково обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фахової літератури показав, що поняття «педагогічні умови» виступає предметом великої кількості педагогічних досліджень, однак у сучасній науці існують певні розбіжності як щодо його тлумачення, так і щодо визначення його сутнісних характеристик.

У наукових розвідках під педагогічними умовами розуміють і сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, педагогічних прийомів, спрямованих на

розв'язання поставлених у педагогіці завдань; і чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи; і синтез об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей тощо.

Нам імпонує твердження Н. Остапенко, яка під педагогічними умовами розуміє «сукупність факторів, компонентів, необхідних і достатніх для виникнення, функціонування та зміни педагогічної системи; професійно орієнтовану організацію навчального процесу, що ґрунтується на принципах науковості» [6, с. 36].

Узагальнення численних визначень та характеристик дозволило нам запропонувати наступне тлумачення педагогічних умов, які в контексті нашого дослідження розуміємо як взаємопов'язану сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, засобів і заходів, які забезпечуватимуть високу результативність процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності у вітчизняних середніх загальноосвітніх закладах.

Наведеним визначенням керуватимемося як робочим положенням для окреслення й обґрунтування власного варіанту педагогічних умов, що, за нашим припущенням, забезпечать ефективність процесу підготовки майбутніх фахівців до проектної діяльності.

За основу стратегії наукового дослідження з означеної проблеми використовували твердження О. Пехоти про те, що забезпечення умов для досягнення вчителем стартового рівня готовності до здійснення технологічного підходу у своїй професійній діяльності можливе, якщо «...у вищих навчальних закладах: гуманістичні цінності реально визначають зміст, структуру, форми професійної підготовки студентів; система навчання здатна вплинути на розвиток методологічної культури майбутнього вчителя; вибудовано цілісну технологічну систему формування компетентності майбутнього вчителя; навчання побудовано на базі особистісно орієнтованих технологій [7].

Розробляючи означені педагогічні умови, враховували теоретичні положення як щодо структури готовності майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності, загалом, так і проектної, як її компоненту, зокрема.

При цьому спиралися на твердження І. Дичківської, яка складовими такої структури вважає мотиваційний, когнітивний, креативний та рефлексивний компоненти [2].

Як зазначає науковець, *мотиваційний* компонент готовності виражає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їхньої ролі у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти. *Когнітивний* компонент

об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку інновацій, їхні види та ознаки, а також комплекси вмінь і навичок їхнього застосування в структурі власної педагогічної діяльності. *Креативний* – реалізується в оригінальному розв'язанні педагогічних завдань, в імпровізації, експромті. *Рефлексивний* компонент готовності до інноваційної діяльності характеризує пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності [2].

Важливим для нашого дослідження було здійснити аналіз робіт, присвячених технологічному підходу щодо підготовки фахівців з іноземної мови у закладах вищої освіти.

Так, наприклад, Н. Гойдош, дослідила умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності; О. Гавриленко – формування готовності студентів до застосування інформаційно-комунікативних технологій у професійній діяльності; О. Липчанко-Ковачик визначила педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів-філологів до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності тощо.

Таким чином, комплексний аналіз наукових праць щодо методології, особливостей, структури та змісту педагогічних інновацій; дослідження науково-практичних засад проектної діяльності; педагогічні спостереження та узагальнення сучасного стану готовності студентів до застосування методів проектування у майбутній роботі дозволили *встановити*, що ефективний вплив на процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності можуть забезпечити такі *педагогічні умови* як формування позитивної мотивації студентів до проектної діяльності у майбутній професійній діяльності вчителя іноземної мови (мотиваційний компонент підготовки); – забезпечення інтеграції психолого-педагогічної та іншомовної складової процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності (когнітивний компонент підготовки); – організація взаємодії суб'єктів навчального процесу на основі паритетного діалогу (креативний компонент підготовки); – формування в студентів навичок педагогічної рефлексії щодо використання проектних технологій у власній педагогічній діяльності (рефлексивний компонент підготовки).

Розглянемо детальніше сутність кожної з визначених педагогічних умов.

Першою педагогічною умовою визначено формування позитивної мотивації студентів до проектної діяльності.

Стосовно нашого дослідження нам імпонує думка О. Дем'янчука, який вважає, що джерело діяльності людини, її мотив формується в процесі вдосконалення студентами професійних умінь і навичок у майбутній професійній діяльності.

Структурою такого мотиву, на думку вченого, є: спрямованість, мета діяльності індивіда (у нашому дослідженні – це прагнення до досконалого опанування методикою організації проектного навчання на уроках іноземної мови); емоції (співпереживання, досягнення успіху, допитливості, самостійності, незадоволеності тощо); характер мотиву (зовнішній, внутрішній); характер діяльності (навчальної, професійної тощо) [1].

Аналізуючи вищесказане, вважаємо, що у контексті реалізації першої педагогічної умови вмотивовано активним у професійному навчанні буде той студент, який усвідомлює *потребу* у використанні педагогічних інновацій (зокрема, проектних технологій) у майбутній професійній діяльності як таких, що підвищать ефективність навчального процесу у загальноосвітніх закладах.

Важливою для нас в цьому аспекті є думка Т. Левченко, яка зазначає, що мотивація навчання має особистісний, індивідуальний характер.

Відповідно, Т. Левченко, аналізуючи мотиваційну структуру навчальної діяльності, чітко окреслює у структурі мотивації такі компоненти, як: «ситуації вибору, відбору, мети навчання; співвідношення можливостей суб'єкта навчання та результатів його діяльності; виконання і досягнуті результати за допомогою стимулювання чи без нього; ставлення суб'єкта до навчання, до того, хто його навчає; засоби подолання чинників, що гальмують процес навчання» [4, с. 203].

Таким чином, у контексті реалізації першої педагогічної умови передбачалося, що позитивні емоції, що відчують студенти під час впровадження проектних технологій, сприятимуть сформованості мотивації до їх використання у майбутній професійній діяльності.

Другою педагогічною умовою вважаємо забезпечення інтеграції психолого-педагогічної та іншомовної складової процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності (когнітивний компонент підготовки).

Ця умова передбачає, що зміст іншомовної підготовки майбутніх фахівців має орієнтуватися на модель їхньої майбутньої професійної діяльності. За такого підходу, організація навчального процесу забезпечить у студентів вироблення способу діяльності, адекватного способу професійної діяльності.

Зрозуміло, що для вирішення такої проблеми необхідно глибоке розуміння сутності процесу педагогічної інтеграції.

Дослідження наукової літератури показало, що вчені інтеграцію визначають по-різному: і як одну із педагогічних умов динаміки професійної майстерності вчителя (Н. Остапенко), і як процес та результат взаємодії окремих елементів; і як динамічну систему, елементи якої взаємопов'язані та підпорядковані єдиній мережі (І. Дичківська), і як суттєвий чинник формування змісту сучасної освіти (Л. Боднар) тощо.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень теорії та практики інтеграційних процесів дозволив нам визначити структуру та особливості інтеграційного компоненту в системі готовності майбутніх учителів іноземних мов до здійснення технологічного процесу та визначити основні напрями здійснення інтеграції психолого-педагогічної та іншомовної складової підготовки майбутніх фахівців до проектної діяльності.

Важливим в цьому аспекті вважаємо твердження О. Пехоти, яка зазначає, що інтеграційний компонент «включає цілісний образ структури діяльності педагога в процесі проектування, організації і здійснення моделі технології; усвідомлення наявного і необхідного рівнів оволодіння цією діяльністю і рівнів розвитку, що забезпечують діяльність особистісних якостей; наявність програми самоорганізації та саморозвитку для досягнення бажаного рівня майстерності і результативності діяльності [7].

Аналіз наукової літератури з означеної проблеми дозволив нам визначити етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного): реалізація міжпредметних зв'язків між суміжними дисциплінами на основі впровадження проблемної діяльності; постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення; систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів; включення спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності викладача та студента.

Третьою педагогічною умовою формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності визначено організацію взаємодії суб'єктів навчального процесу на основі паритетного діалогу.

Реалізація цієї умови спрямовувалась на формування діяльнісного компоненту готовності майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності й базувалась на припущенні про те, що процес формування

проектної компетентності залежить від ефективності впровадження в освітній процес закладів вищої освіти педагогіки діалогу, паритетного співробітництва та суб'єкт-субектної взаємодії.

Важливим в даному аспекті, на нашу думку, є твердження С. Кримського про те, що специфікою діалогу як способу мислення є «не доказування односторонньої правоти, а впевненість у тому, що обидва учасники диспуту належать до якогось третього, перевищуючого їх самих переконання, світу правди, який для них є однаковою цінністю» [3, с. 231].

У контексті характеристики третьої педагогічної умови діалог розглядаємо як комунікативний процес реальних партнерів, у ході якого відбувається не лише обмін інформацією, а й виявлення точок зору, змістових позицій, ціннісних орієнтацій партнерів.

Діалогічний підхід до організації взаємодії викладачів і майбутніх учителів іноземних мов, на нашу думку, має ґрунтуватися на усвідомленні важливості постійного розвитку та самовдосконалення студентів та розумінні сутності взаємодії як невід'ємної складової навчального процесу.

Четвертою педагогічною умовою визначено формування у студентів навичок педагогічної рефлексії щодо ефективності власної проектної діяльності (рефлексивний компонент підготовки).

У наукових джерелах рефлексія тлумачиться по-різному і визначається як: засіб наукового пізнання, метод дослідження науки (Л. Деміна); структурний компонент людської діяльності (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонтьєв та ін.); самосвідомість людини, осмислення нею підстав власних дій і вчинків (С. Рубінштейн); самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів (В. Селіверстов) тощо.

Найважливішою ознакою рефлексивності як психічної властивості є притаманні їй можливості організації й координації суб'єктних якостей особистості. У цьому випадку рівень розвитку рефлексії залежить від визначального чинника у досягненні суб'єктом високих результатів діяльності, адекватної самооцінки, високого рівня самоконтролю, способів саморегуляції.

Як відомо, рефлексія володіє структуротворчим впливом на суб'єктні якості особистості і сприяє формуванню самоефективності, якій, за твердженням М. Марусинця, сприятиме: 1) набування шляхом усвідомлення і програвання наслідків поведінки; 2) спостереження через уподібнення з людьми більш високого статусу, компетентними завдяки увазі, запам'ятовуванню через вербальне та

символічне кодування, відтворення поведінки і мотивації [5].

Вважаємо, що педагогічний самоаналіз під час навчання забезпечить оптимізацію розвитку особистості студента в інтелектуальній сфері, формування дослідницьких умінь щодо використання проектних технологій у майбутній професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності розглядаємо як комплекс взаємопов'язаних заходів, що створюють педагогічні умови, реалізація яких забезпечує формування досліджуваного феномену.

Систематичне поетапне впровадження їх в освітній процес закладів вищої освіти сприятиме формуванню проектної компетентності студентів. За нашим переконанням, ефективність цього процесу може бути підвищено за умови активізації самостійної діяльності студентів та використання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов сукупності дослідницьких, пошукових та творчих методів навчання.

Наступним етапом дослідження вважаємо необхідність розробки структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної професійної діяльності, яка поєднуватиме усі складові цього процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янчук О. О. Педагогічні умови формування гностичних умінь молодих педагогів у процесі професійної діяльності: автореф. дис. ...канд. пед. наук / О. О. Дем'янчук – Житомир, 2013. – 22 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 351 с.
3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – Київ: Видавець ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
4. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: монографія / Т. І. Левченко. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 322 с.
5. Марусинець М. М. Рефлексивна позиція у формуванні професійного становлення майбутнього вчителя // М. М. Марусинець // *Гірська школа українських Карпат*. – 2013, № 8–9. – С. 93–97.
6. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. / Н. М. Остапенко. – Київ: ВЦ «Академія», 2011. – 248 с.
7. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.